

LV

LV

LV

EIROPAS KOPIENU KOMISIJA

Briselē, 20.5.2008
COM(2008) 321 galīgā redakcija

**KOMISIJAS PAZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM, PADOMEI, EIROPAS
EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAI UN REĢIONU KOMITEJAI**

**Pārtikas cenu paaugstināšanās problēmas risināšana
Norādījumi par ES rīcību**

SATURA RĀDĪTĀJS

1.	Ievads	4
3.	Augstu pārtikas cenu galvenie cēloņi – īslaicīgi un strukturāli faktori	4
4.	Vidēja termiņa prognozes	6
5.	Ietekme Eiropas Savienībā	7
6.	Ietekme globālā līmenī	8
7.	ES rīcības elementi	9
8.	Secinājumi	13

1. IEVADS

Trīsdesmit gadus pārtikas cenas Eiropā un pasaulē ir pazeminājušās reālā izteiksmē. Pēdējo mēnešu laikā šī tendence ir mainījies, pēkšņi un krasi paaugstinoties lauksaimniecības preču cenām pasaulē.

Cenu paaugstināšanās vienlaicīgi skāra vairākas preces – graudaugu, gaļas un piena produktu cenas mazāk nekā gada laikā paaugstinājās par diviem vai pat trim cipariem. Cenu paaugstināšanās apmērs un straujums ir radījis makroekonomisko nelīdzsvarotību pasaulē. Nesamērīgi ir skartas jaunattīstības valstis un neaizsargātākās iedzīvotāju grupas. Miljoniem cilvēku, kas dzīvo uz nabadzības sliekšņa, cieš no bada un nepietiekama uztura.

Eiropas Savienībā pārtikas cenu inflācija 2008. gada martā sasniedza 7 %. Eiropas patērētājiem pārtikas cenu paaugstināšanās sekas ir pasliktinājusi vienlaicīga enerģijas cenu paaugstināšanās. Mājsaimniecību pirktspēja ir samazinājusies, un visvairāk ietekmēti ir 16 % eiropiešu, kas dzīvo zem nabadzības sliekšņa.

2. DAŽĀDU LAUKSAIMNIECĪBAS PREČU CENU PĒKŠŅA UN KRASA PAAUGSTINĀŠANĀS

Pēc trīs desmitgažu ilgas lauksaimniecības cenu pazemināšanās (reālā izteiksmē) vairāku preču cenas 2006. gadā sāka pastāvīgi paaugstināties. Tās krasi paaugstinājās 2007. gada otrajā pusē, sasniedzot augstāko līmeni 2008. gada pirmajos mēnešos.

Paaugstināšanās bija strauja un ietekmēja dažādas preces vienlaicīgi. No 2006. gada septembra līdz 2008. gada februārim pasaules lauksaimniecības preču cenas paaugstinājās par 70 % dolāru izteiksmē. Īpaši ievērojami palielinājās kviešu, kukurūzas un rīsu cenas, kā arī piena produktu cenas¹. Bāzes cenas pasaules tirgos 2008. gada februāra sākumā salīdzinājumā ar to pašu mēnesi 2007. gadā bija šādas, sākot ar lielāko: + 113 % ASV kviešiem attiecībā pret + 93 % ES kviešiem, + 83 % ASV sojas pupām, + 52 % Taizemes rīsiem un + 24 % ASV kukurūzai. Bāzes cena rīsiem (Taizemes eksporta cena) kopš februāra ir divkārtšojusies, aprīļa beigās pārsniedzot USD 1 000 par tonnu. Ievērojami paaugstinājās arī gaļas, piemēram, mājputnu gaļas, un augu eļļu cenas. Eiropā no 2006. gada septembra līdz 2008. gada februārim kviešu un piena produktu cenas paaugstinājās attiecīgi par 96 % un 30 %.

Pēdējā laikā ir novērota pazemināšanās tendence, ko izraisīja graudaugu un piena produktu cenas pazemināšanās. Salīdzinot ar pēdējo laiku, kad cenas bija visaugstākās, kviešu un sviesta cenas Eiropas Savienībā ir pazeminājušās attiecīgi par 25 % un 35 %. Rīsu cenas turpina paaugstināties arī sakarā ar eksporta ierobežojumiem, ko noteikušas nozīmīgas rīsu ražošanas valstis, piemēram, Vjetnama, Taizeme, Indija un Ķīna, lai izvairītos no iekšzemes deficīta. Ņemot vērā situācijas nepastāvību un tendenču pretrunīgo raksturu, nākamajos mēnešos tiks stingri uzraudzītas cenu izmaiņas.

¹ Dažu preču, piemēram, cukura, cenas ir pastāvīgi pazeminājušās.

3. AUGSTU PĀRTIKAS CENU GALVENIE CĒĻŅI – ĪSLAICĪGI UN STRUKTURĀLI FAKTORI

Novērotās cenu izmaiņas ir strukturālu un īslaicīgu faktoru sarežģīta apvienojuma rezultāts. Lai gan ir vienprātība par to, kuri faktori ir būtiski, viedokļi par to relatīvo nozīmi atšķiras. Turklāt pakāpe, kādā katrs faktors ietekmē cenu paaugstināšanos, dažādām precēm un reģioniem ir atšķirīga. Kviešu un rīsu cenu paaugstināšanās cēloņi būtiski atšķiras no kukurūzas un sojas cenu paaugstināšanās cēloņiem. Kviešu un rīsu cenu paaugstināšanos spēcīgi ietekmēja piedāvājuma problēmas. Kukurūzas un sojas cenu paaugstināšanās gadījumā galvenā loma bija pieprasījuma pieaugumam. Piedāvājuma faktori, šķiet, ir izraisījuši lielākas cenu izmaiņas nekā pieprasījuma pieaugums.

Aplūkojot tirgus izmaiņu strukturālos dzinējspēkus, pēdējo gadu laikā *var novērot pastāvīgu pieprasījuma palielināšanos pēc pamatprecēm un pārtikas ar augstāku pievienoto vērtību tādās strauji augošas ekonomikas valstīs kā Ķīna, Brazīlija un Indija.* To izraisa rekordaugsti ekonomikas izaugsmes rādītāji, urbanizācija un uztura modeļu izmaiņas (īpaši attiecībā uz gaļu, piemēram, šodien ķīnieši patērē 50 kg gaļas gadā salīdzinājumā ar tikai 20 kg 1985. gadā). Plašākā kontekstā pasaules iedzīvotāju skaita palielināšanās, īpaši jaunattīstības valstīs, arī ir palielinājusi pieprasījumu pēc pārtikas.

Augstas enerģijas cenas arī ietekmē lauksaimniecības cenas. Saskaņā ar dažu analītiķu izteikumiem enerģijas cenu paaugstināšanās ietekmē pārtikas cenas vairāk nekā lauksaimniecības preču cenu paaugstināšanās. Tās ietekmē pārtikas cenas tieši, paaugstinot izejvielu, piemēram, mēslošanas līdzekļu, pesticīdu un dīzeļa, cenu, kā arī apstrādes un transporta izmaksas. Slāpekli saturoša mēslošanas līdzekļa cena kopš 1999. gada ir paaugstinājusies par 350 % galvenokārt sakarā ar degvielas izmaksām. Ievērojami ir palielinājušās arī kravas pārvadājumu izmaksas. Jēlnaftas cenu straujā paaugstināšanās netieši palielina arī pieprasījumu pēc biodegvielas, jo tā padara to par izrakteņu kurināmā dzīvotspējīgu aizstājēju.

Pieprasījumu pēc lauksaimniecības precēm ietekmē *arī alternatīvu tirdzniecības vietu, jo īpaši biodegvielas tirgus, rašanās.* Komisijas veiktās analīzes liecina, ka pašreizējai ES biodegvielas ražošanai ir neliela ietekme uz pašreizējām pārtikas cenām pasaulē, jo biodegvielai izmanto mazāk nekā 1 % no ES graudaugu ražošanas apjoma. Eiropadome ir vienojusies, ka līdz 2020. gadam transporta degvielai jāizmanto 10 % biodegvielas; šāds ilgs termiņš padara par maz ticamu to, ka tas varēja ietekmēt cenas šodien, un Komisijas ierosinātie ilgtspējas kritēriji mazinās ietekmi nākotnē. No otras puses, ASV īstenotā proaktīvā politika ir ievērojami ietekmējusi kukurūzas tirgu, bet līdz šim ir bijusi relatīvi mērena augstu pārtikas cenu veicinātāja kopumā. Tiek lēsts, ka ASV aptuveni 25 % no kukurūzas ražas valstī izmanto bioetanola ražošanai.

Daži strukturāli faktori mazina arī piedāvājuma potenciālu. Tie ietver *pārtikas graudaugu ražas pieauguma palēnināšanos*, kas jo īpaši ir skārusi Eiropas ražotājus, bet daļēji atspoguļo arī gadiem ilgus, nepietiekamus ieguldījumus jaunattīstības valstu lauksaimniecībā.

Turklāt *klimata pārmaiņu* analīze liecina, ka neparasti laika apstākļu modeļi, iespējams, kļūs izteiktāki, kuru iespējamās sekas būs lauksaimnieciskās ražošanas nepastāvība sakarā ar laika apstākļu izraisītu piedāvājuma deficītu.

Lai gan strukturāli faktori var izraisīt pakāpeniskas tirgus līdzsvara izmaiņas ilgākā termiņā, īslaicīgi faktori ir pastiprinājuši izmaiņu virzienu un ātrumu, darbojoties kā strauja cenu lēciena izraisītāji.

Nelabvēlīgi laika apstākļi ir skāruši vairākas lielākās ražošanas un eksporta valstis, esot par iemeslu ārkārtīgi sliktām ražām. Piemēram, Austrālija pēdējās sešās sezonās cieta no trīs sausuma periodiem, 2006. gadā ražošanai samazinoties par 50 %. Ar laika apstākļiem saistīts graudaugu piedāvājuma deficīts Ziemeļamerikā, Eiropā un Austrālijā 2006. gadā bija vairāk nekā 60 miljoni tonnu – četras reizes vairāk nekā graudaugu izlietojuma palielināšanās etanola vajadzībām šajās valstīs. Sakarā ar starptautisko krājumu tradicionāli nelielo apmēru lauksaimniecības preču cenu paaugstināšanās nav mazināta ar krājumu atbrīvošanu. Saskaņā ar Pārtikas un lauksaimniecības organizācijas (PLO) prognozi ir paredzams, ka pasaules graudaugu krājumi 2007./2008. gadā samazināsies līdz 25 gadu zemam līmenim, t.i., 405 miljoniem tonnu, par 21 miljonu tonnu jeb 5 % no to iepriekšējā gadā jau samazinātā apjoma. ES intervences krājumi ir izsmelti.

Turklāt ietekme ir bijusi notikumiem finanšu tirgos. Lai ierobežotu cenu risku vai izmantotu papildu likviditāti pēc finanšu tirgu krīzes, ir palielinājusies spekulatīvo ieguldītāju aktivitāte ar precēm saistītos finanšu tirgos. Šīs aktivitātes ir palielinājušas cenu izmaiņas un nepastāvību standartizētu nākotnes darījumu un tūlītējo darījumu preču tirgos un ir pastiprinājušas pamatā esošās cenu izmaiņas. To ietekme uz ilgtermiņa cenu veidošanu joprojām nav noteikta.

- ***ASV dolāra vērtības pazemināšanās*** arī ir veicinājusi cenu paaugstināšanos. Valūtas kursa ietekme ir palielinājusi cenu paaugstināšanās nevienmērīgo ietekmi. Valstīs, kuru valūtas ir piesaistītas euro (piemēram, Rietumāfrikas un Centrālāfrikas valstīs, kurās ir CFA franks), negatīvās sekas bija nedaudz mazākas. Īpaši smagi ir skartas valstis, kuru valūtu vērtība pazeminās.
- ***Dažas eksportētājvalstis ir reaģējušas uz cenu paaugstināšanos ar ierobežojošu eksporta politiku.*** Indija ir ieviesusi eksporta aizliegumus, Vjetnama un Taizeme – rīsu eksporta ierobežojumus, Indonēzija – palmu eļļas eksporta nodokļus, Kazahstāna – kviešu eksporta aizliegumu. Šie nodokļi un eksporta aizliegumi ir paredzēti, lai aizsargātu iekšzemes tirgu no īstermiņa piedāvājuma deficīta un cenu šoka. Tomēr tie rada lielāku saspīlējumu starptautiskos lauksaimniecības tirgos, īpaši kaitējot jaunattīstības valstīm, kuras importē pārtiku. Vidējā termiņā šie ierobežojumi raida nepareizu tirgus signālu, samazinot stimulus lauksaimniekiem veikt ieguldījumus un palielināt ražošanu un veicinot nelīdzsvarotību reģionālos tirgos.

Šo visu notikumu ietekmi uz lauksaimniecības cenām pastiprina lauksaimniecības produktu piedāvājuma un pieprasījuma relatīvā neelastība īstermiņā. Lauksaimnieciskā ražošana ir sezonāla rakstura, jo pāriet laiks, kamēr ražotāji reaģē uz tirgus signāliem. Pēdējos gados nav veikti pietiekami ieguldījumi jaunattīstības valstu lauksaimniecībā. Visbeidzot, pasaules lauksaimniecības tirgos nonāk samērā neliela pasaules produkcijas daļa (tirgo 16 % pasaules kviešu produkcijas, 8 % piena produktu un 7 % rīsu), un arvien vairāk tā nāk no nedaudzām eksportētājvalstīm.

4. VIDĒJA TERMIŅA PROGNOZES

Lauksaimniecības cenas ir pakļautas cikliskām svārstībām. Pēdējā gadsimta laikā tām ir bijuši daudzi augstākā līmeņa periodi. Galvenais jautājums ir, vai šoreiz nākamā pazeminošā

korekcija būs pietiekama, lai likvidētu iepriekšējos pieaugumus, vai arī sākas lauksaimniecības preču pastāvīgi augstāku cenu laikmets.

Visa analīze liecina, ka augstas pārtikas cenas nav īslaicīga parādība, bet, iespējams, saglabāsies vidējā termiņā, lai gan, visticamāk, nesaglabāsies nesenu sasniegtajos rekordaugstajos līmeņos. Nesenie preču cenu pieaugumi ir bijuši saistīti ar dažiem īslaicīgiem faktoriem, jo īpaši ar laika apstākļiem saistītiem deficītiem. Tādējādi vidējās ražas atjaunošanai vajadzētu atvieglot saspringto situāciju lauksaimniecības tirgos un veicināt zemākas pārtikas cenas. Ja tomēr daži pamatā esošie faktori ir strukturāli un ilgstoši, iespējams, joprojām būs nelīdzsvarotība starp dinamisku pieprasījuma pieaugumu un piedāvājuma palielināšanos.

Tas viss nozīmē, ka pārtikas cenas īstermiņā līdz vidējā termiņā, iespējams, nepazemināsies līdz pirmskrīzes līmenim. Pārtikas un lauksaimniecības politikas pētniecības institūta (FAPRI) un ESAO prognozes liecina, ka, pat atjaunojoties normāliem laika apstākļiem un normālam piedāvājumam, preču cenas nominālā izteiksmē vidējā termiņā vidēji pārsniegs līmeņus, kas dominēja pēdējos desmit gados. Maz ticams, ka īstermiņa samazinājums būs ilgstošs.

Tehnoloģiski uzlabojumi, ražas palielināšanās un ražošanas platības paplašināšana var palīdzēt apmierināt pieaugošo pieprasījumu un samazināt cenu inflāciju. Tomēr pat pieņemot, ka labvēlīgi klimatiskie apstākļi saglabāsies, vairāki faktori ierobežos tempu, kādā ražošana var panākt pieprasījumu. Tādi faktori kā zemes un ūdens pieejamība, lauksaimniecības izejvielu cenas, tehnoloģiskā inovācija un ieguldījumi ierobežos produktivitātes palielināšanas apmēru.

5. IETEKME EIROPAS SAVIENĪBĀ

Preču cenu paaugstināšanās ir veicinājusi augstāku pārtikas cenu un vispārēju inflāciju Eiropas Savienībā. Vispārējā inflācija Eiropas Savienībā palielinājās no 1,9 % 2007. gada augustā līdz 3,8 % 2008. gada martā. Pārtikas cenu inflācija (izņemot alkoholu un tabaku) palielinājās no 2,7 % līdz 6,9 %. Līdzīgi enerģijas cenu inflācija palielinājās no -0,6 % līdz 10,9 %.

Tomēr pārnesi uz patēriņa cenām ierobežoja trīs faktori: i) euro vērtības palielināšanās, ii) lauksaimniecības izejvielu daļas samazināšanās pārtikas ražošanas izmaksās salīdzinājumā ar enerģijas un darbaspēka izmaksām (galvenokārt sakarā ar lielāku apstrādi) un iii) pārtikas nelielā daļa kopējos mājsaimniecības izdevumos (šodien vidēja ES-27 mājsaimniecība pārtikai iztērē aptuveni 14 % no tās kopējiem ienākumiem). Pārtikas piegādes ķēdes konkurētspējīgā struktūra, piemēram, mazumtirdzniecības un izplatīšanas sektora koncentrācijas līmenis, arī, iespējams, ir ietekmējusi dažādo apmēru un tempu, kādā izejvielu cenu paaugstināšanās ir pārnesta uz patērētājiem dažādās dalībvalstīs.

Maizes izejvielas – kviešu – izmaksas veido tikai 5 % no kopējām ražošanas izmaksām, bet galvenie izmaksu faktori ir darbaspēks, enerģija un kapitāls.

Inflācija ir bijusi augstāka apstrādātai pārtikai (izejvielu cenas veido mazāku proporciju) ***nekā neapstrādātai pārtikai*** (piemēram, augļiem un dārzeņiem, kā arī gaļai). Eiropas Savienībā apstrādātas pārtikas cenu inflācija (tostarp tādām kategorijām kā „Maize un graudaugi” un „Piens, siers un olas”, izņemot alkoholu un tabaku) palielinājās no 2,3 % 2007. gada jūlijā līdz 9,4 % 2008. gada martā. Neapstrādātas pārtikas cenu inflācija arī palielinājās no 2,6 % 2007. gada septembrī līdz 4,2 % 2008. gada martā. Cenu palielinājums bija pakāpeniskāks un mazākā mērā nekā apstrādātai pārtikai. Apstrādāta pārtika ir vairāk ietekmēta nekā neapstrādāta pārtika, jo apstrādātā pārtikā izmantotās izejvielas ir bijušas neaizsargātas pret cenu paaugstināšanos (pārtikas izteiksmē, kā arī citu izejvielu, piemēram, enerģijas, izteiksmē), turpretim neapstrādātas pārtikas, piemēram, dārzeņu, augļu un zivju, cenas nav paaugstinājušās. Attiecībā uz gaļu to var izskaidrot ar laika starpību starp lielākām lopbarības izmaksām sakarā ar augstākām graudaugu cenām un rezultātā augstākām dzīvnieku produktu cenām.

Saskaņā ar šajā jomā veiktajām analizēm patēriņa pārtikas izdevumu vidējais pieaugums ES-27 lauksaimniecības produktu cenu paaugstināšanās rezultātā no 2007. gada februāra līdz 2008. gada februārim ir 5 %, samazinot vidējās ES mājāsaimniecības pirktspeju par 0,7 %.

Pārtikas cenu paaugstināšanās dalībvalstīs un katras dalībvalsts sabiedrības slāņos ir jūtama atšķirīgi. Atšķirības var būt saistītas ar dalībvalstu atšķirībām tirgus struktūru, patēriņa modeļu, ienākuma līmeņu un mājāsaimniecību pārtikas izdevumu izteiksmē. Lai gan pārtikas cenu paaugstināšanās ES-15 bija aptuveni 5-7 %, tā bija daudz lielāka jaunajās dalībvalstīs (21,8 % Bulgārijā un 17 % Igaunijā). Paralēli pārtikas izdevumi mājāsaimniecību budžetos ir proporcionāli palielinājušies. Mājāsaimniecību izdevumu procentuālā daļa ir no 9,06 % Apvienotajā Karalistē līdz 41,87 % Rumānijā. Turklāt 20 % nabadzīgāko mājāsaimniecību pārtikai iztērē daudz lielāku proporciju no to mājāsaimniecības budžeta. Piemēram, 56,8 % Rumānijā, 43,4 % Lietuvā, 42 % Bulgārijā, 38,2 % Latvijā, 30,7 % Slovākijā un 27,2 % Ungārijā. Arī dažās valstīs ar augstāku ienākumu līmeni nabadzīgākās mājāsaimniecības pārtikai iztērē proporcionāli vairāk nekā vidēja mājāsaimniecība (27 % Itālijā, 23,8 % Spānijā, 19,9 % Slovēnijā, 20,2 % Grieķijā, 22,6 % Kiprā, 16,2 % Īrijā un 14 % Vācijā).

Cenu paaugstināšanās ir devusi labumu ES lauksaimniekiem atsevišķās nozarēs, kaut gan atšķirīgās pakāpēs. Lai gan graudaugu audzētāji gūst labumu no augstām cenām, lauksaimniecības dzīvnieku audzētājus negatīvi ietekmē lopbarības cenu paaugstināšanās. Arī piena produktu ražotājiem un pārstrādātājiem pilnībā gūt labumu no cenu paaugstināšanās pasaulē liedz esošā kvotu sistēma, kas ierobežo produkcijas palielināšanos.

6. IETEKME GLOBĀLĀ LĪMENĪ

Pārtikas cenu paaugstināšanās ietekme uz jaunattīstības valstīm īstermiņā un ilgtermiņā var būt atšķirīga. Nesenie spēcīgie protesti un ar pārtiku saistītie nemieri Latīņamerikā, Āfrikā un Āzijā liecina par tūlītēju un krasu ietekmi uz pasaules nabadzīgākajām iedzīvotāju grupām, apraudot progresu vairāku gadu garumā, lai sasniegtu Tūkstošgades attīstības mērķus. Ilgākā termiņā cenu paaugstināšanās varētu pārvērsties par iespēju palīdzēt lauku kopienām dažās jaunattīstības valstīs izkļūt no nabadzības. Padziļināta analīze liecina, ka ietekme ievērojami atšķiras starp valstīm un arī katras valsts ietvaros.

Krīze vissmagāk skārusi jaunattīstības valstis, kas ir pārtikas neto importētājas, piemēram, Āfriku, kā arī Filipīnas, Indonēziju un Ķīnu. Pret cenu paaugstināšanos visneaizsargātākās ir no pārtikas atbalsta atkarīgās valstis, kas ir arī enerģijas importētājas. Saskaņā ar Pārtikas un lauksaimniecības organizācijas (PLO)² prognozēm pasaules nabadzīgāko valstu graudaugu importa rēķins 2007./2008. gadā palielināsies par 56 %, pēc tam, kad 2006./2007. gadā tas ievērojami palielinājās par 37 %. Nelielu ienākumu, pārtikas deficīta valstīm Āfrikā tiek prognozēts, ka graudaugu rēķins palielināsies par 74 %. Tā kā pārtika ir svarīgākā daļa šo valstu patēriņa cenu grozā, augstāku pārtikas cenu pilnīga pārnese nozīmē augstāku inflāciju ar iespējamām nelabvēlīgām makroekonomiskām sekām uz stabilitāti un/vai izaugsmi sakarā ar stingrāku monetāro politiku.

Pasaulē kopumā ieguvējas ir pārtikas neto eksportētājvalstis. Principā neto eksportētāji gūst labumu no uzlabotiem tirdzniecības noteikumiem. No pārtikas kultūru augstajām cenām pasaulē ieguvējas ir, piemēram, ASV (kvieši, kukurūza, rīsi, soja), Argentīna (kvieši, kukurūza, rīsi, soja), Brazīlija (kukurūza, rīsi, soja), Kanāda (kvieši, rapšu sēklas), Paragvaja (kukurūza, soja), Urugvaja (kukurūza, rīsi, soja), Krievija (kvieši), Taizeme (rīsi, manioka) un Vjetnama (rīsi), kā arī Austrālija. Tomēr dažas no šīm valstīm ir ieviesušas eksporta ierobežojumus, lai saglabātu zemas pārtikas cenas iekšzemē. Pie šādām valstīm pieder, piemēram, Argentīna, Ēģipte, Indija, Pakistāna, Kambodža un Ukraina. Līdzīgi eksporta ierobežojumi ir 20 valstīs.

Daži apstrīd, ka labklājības neto ietekme uz pasaules nabadzīgajiem iedzīvotājiem ir negatīva, īpaši īstermiņā. Lai gan labumu var gūt mājsaimniecības, kas ir pārtikas neto pārdevējas, cieš mājsaimniecības, kuras ir pārtikas neto pircējas. Pārtikas cenu inflācijas negatīvais slogs gulst uz pilsētu nabadzīgajiem iedzīvotājiem, kā arī lauku nabadzīgajiem iedzīvotājiem. Jaunattīstības valstu lauku rajonos ir daudzi pārtikas neto pircēji (mazie lauksaimnieki, laukstrādnieki, mājsaimniecības, kas nenodarbojas ar lauksaimniecību, mājsaimniecības, kurām nav savas zemes un kuras ir atkarīgas no pārvedumiem, utt.). Šī grupa zaudē vairāk nekā iegūst. Vidēji jaunattīstības valstī nabadzīga mājsaimniecība pārtikai un enerģijai iztērē attiecīgi apmēram 50-60 % un 10 % no sava budžeta. Izmantojot par piemēru Subsahāras Āfrikas mājsaimniecību, kurai ir USD 5 dienā, tas nozīmē, ka USD 3 iztērē pārtikai, USD 0,5 – enerģijai un USD 1,5 – citiem izdevumiem. Pārtikas cenu paaugstināšanās par 50 % nozīmē, ka šīs ģimenes ikdienas izdevumi vajadzībām, kas nav saistītas ar pārtiku, būs jāsamazina par USD 1,5. Lai gan īstermiņā augstākas cenas vēl nav radījušas pārtikas deficītu, tās ir izraisījušas lielāku nabadzību, nepietiekamu uzturu un lielāku neaizsargātību pret papildu ārējiem triecieniem. Saskaņā ar Pasaules Bankas provizoriskām aplēsēm pārtikas cenu paaugstināšanās varētu iedzīt vēl lielākā nabadzībā aptuveni 100 miljonus cilvēku.

² PLO, Kultūru perspektīvas un pārtikas situācija, Nr. 2, 2008. gada aprīlis.

Vidējā termiņā līdz ilgtermiņā cenu paaugstināšanās piedāvā jaunas, peļņu nesošas iespējas lauksaimniekiem un varētu palielināt lauksaimniecības ieguldījumu ekonomikas izaugsmē, lai gan vairāki faktori var palēnināt šo noregulējumu. Augstas lauksaimniecības cenas nodrošina stimulus valsts un privātiem ieguldījumiem un programmām, lai uzlabotu produktivitāti, stiprinātu infrastruktūru, paplašinātu ražošanu uz mazauglīgu augsni un palielinātu lauksaimniecības tirgu efektivitāti. Tam varētu būt pozitīva ietekme uz visu ekonomiku, palielinot pieprasījumu pēc darbaspēka un palielinot algas lauku rajonos, apturot migrāciju uz pilsētu rajoniem, samazinot nabadzību un veicinot nodrošinātību ar pārtiku. Tomēr šo noregulējumu var palēnināt vairāki faktori. Vairākās valstīs daži valdības intervences veidi samazina stimulus ražotājiem veikt ieguldījumus un palielināt ražošanu. Papildu faktori ir tirgu ģeogrāfiskā atrašanās vieta, to organizācija, informācijas trūkums, dažu starpnieku vara lauksaimniecības pārtikas ķēdē, grūtības saņemt sēklas, mēslošanas līdzekļus un kredītu, kā arī iepriekš veiktie nelielie ieguldījumi lauku infrastruktūrā. Visi šie faktori kaitē maziem lauku ražotājiem. Lauku ekonomikas noregulējums, kas var radīt jaunas iespējas, prasīs laiku, lai sasniegtu nabadzīgos iedzīvotājus un palielinātu lauksaimniecības produkciju.

7. ES RĪCĪBAS ELEMENTI

Eiropas Savienības līmenī politikas iniciatīvām var būt trīs papildu intervences virzieni:

- (a) pasākumi, lai novērstu un mazinātu pārtikas cenu šoka sekas īstermiņā un vidējā termiņā;
- (b) pasākumi, lai palielinātu lauksaimniecības piedāvājumu un nodrošinātu ar pārtiku ilgākā termiņā;
- (c) pasākumi, lai veicinātu globālos centienus novērst cenu paaugstināšanās ietekmi uz nabadzīgajiem iedzīvotājiem.

a) Pasākumi, lai mazinātu cenu paaugstināšanās sekas īstermiņā un vidējā termiņā

(1) *Cenu attīstības uzraudzība.* Ņemot vērā pašreizējo cenu tendenču nepastāvību un sarežģītību, Komisija stingri uzraudzīs cenu attīstību Eiropas Savienībā un starptautiskā mērogā un līdz gada beigām ziņos par situācijas attīstību.

(2) *Kopējās lauksaimniecības politikas (KLP) koriģēšana.* Nesen ir pieņemts lēmums par vairākām korekcijām KLP tirgus pārvaldībā, lai mazinātu cenu paaugstināšanas sekas. Intervences krājumi ir pārdoti. Turklāt ir veikti trīs skaidri pasākumi, lai tieši reaģētu uz ārkārtīgi augstajiem cenu līmeņiem graudaugu tirgos. Pirmkārt, Padome 2007. gada septembrī nolēma līdz 2008. gadam atlikt lauksaimnieku pienākumu atstāt atmatā 10 % aramzemes. Padome 2007. gada 20. decembrī vienprātīgi vienojās arī uz laiku atcelt ievadmuitu par graudaugiem tikai ar dažiem izņēmumiem pašreizējam tirdzniecības gadam (kaut gan šā pasākuma ietekme varētu būt ierobežota, ņemot vērā spēkā esošo tarifu zemo līmeni). Padome ir arī nolēmusi no 2008. gada par 2 % palielināt piena kvotas.

Vispārīgākā līmenī atdalīts ienākumu atbalsts un atsevišķu tirgus organizāciju reforma jau ir likusi lauksaimniekiem vairāk reaģēt uz tirgus signāliem. Vairāki pasākumi, kas iekļauti veselības pārbaudes paketē un pieņemti paralēli šim paziņojumam, piemēram, obligātās atstāšanas atmatā atcelšana un piena kvotu pakāpeniska palielināšana nolūkā tās likvidēt 2015. gadā, vērsti šajā virzienā, un tiem jāveicina saspīlējuma mazināšana lauksaimniecības tirgos.

(3) **Rīcība trūcīgāko cilvēku labā.** Komisija iesniegs pārskatītu programmu par trūcīgāko cilvēku nodrošinātību ar pārtiku. Esošā trūcīgāko cilvēku pārtikas atbalsta programma, kas sāka 1987. gadā, katru gadu ir nodrošinājusi pārtikas atbalstu aptuveni 300 miljonu euro vērtībā, sasniedzot 13 miljonus atbalsta saņēmēju 19 dalībvalstīs.

(4) **Pārtikas piegādes ķēdes darbības izpēte.** Komisija izveidos darba grupu, lai izpētītu pārtikas piegādes ķēdes darbību, tostarp pārtikas mazumtirdzniecības un izplatīšanas sektoru koncentrāciju un tirgus segmentāciju Eiropas Savienībā, un līdz 2008. gada beigām sagatavos pirmo ziņojumu par esošo situāciju. Tas jo īpaši veicinās mazumtirdzniecības sektora uzraudzību, kas izveidota papildus vienotā tirgus izpētei. Komisija šajos jautājumos turpinās arī cieši sadarboties ar valstu konkurences iestādēm un aicina dalībvalstis, kas ir plānojušas vai plāno veikt ierobežojoša regulējuma reformu mazumtirdzniecības sektorā, turpināt savus centienus.

(5) **Izvairšanās no pasākumiem ar kropļojošām sekām.** Ņemot vērā pārtikas cenu inflācijas spēcīgo ietekmi uz nelielu ienākumu mājsaimniecību pirkjspēju, vairākās dalībvalstīs notiek diskusija par to, kā šīs sekas var īslaicīgi mazināt. Ja veic īstermiņa mērķpasākumus, lai mazinātu augstāku pārtikas cenu ietekmi uz nabadzīgāko iedzīvotāju grupām, jāizvairās no kropļojošām sekām. Komisija arī cieši uzraudzīs šo attīstību.

(6) **Spekulatīvo ieguldījumu analizēšana.** Komisija cieši uzraudzīs spekulatīvo ieguldītāju darbības ar precēm saistītos finanšu tirgos un to ietekmi uz cenu izmaiņām.

b) Pasākumi, lai ilgākā termiņā palielinātu lauksaimniecības piedāvājumu

(1) **ES biodegvielas politikas ilgtspējas stiprināšana.** Jāveic papildu analīzes, lai izpētītu, kā saskaņotais ES mērķis (10 % biodegvielas transporta vajadzībām līdz 2020. gadam) ietekmēs lauksaimniecības tirgus cenas un zemes izmantojumu. Tomēr modelēšana liecina, ka biodegvielas daļas palielināšanās no 1 % 2005. gadā līdz 10 % 2020. gadā radīja rūpniecības izejvielu izlietojuma palielinājumu par 30 miljoniem tonnu. Ņemot vērā blakusproduktus, tas veido palielinājumu par 4 miljoniem tonnu gadā 15 gadu laikposmā. Līdz 2020. gadam tas varētu nozīmēt cenu paaugstināšanos par aptuveni 3-6 % graudaugiem, aptuveni 8-10 % – rapšu sēklām un 15 % – saulespuķu sēklām salīdzinājumā ar 2006. gadu, pieņemot, ka piedāvājuma 30 % daļu nodrošina otrās paaudzes biodegviela. Tomēr šī ietekme būs ierobežota ar otrās paaudzes biodegvielas arvien lielāku izmantojumu, ko veicina ES politika. Otrās paaudzes biodegvielu ražo no nepārtikas kultūru rūpniecības izejvielām, un tās var būt ne tikai no īpašām enerģijas kultūrām, bet arī no tādiem avotiem kā pārstrādāta augu eļļa, dzīvnieku tauki, mežsaimniecības nozares blakusprodukti, mežsaimniecības atliekas, cietie atkritumi un stiebrzāles.

(2) **Biodegvielas ilgtspējīgas ražošanas veicināšana starptautiskā līmenī.** ES politika par biodegvielu arvien vairāk tiek skatīta globālas tendences ietvaros veicināt biodegvielas ražošanu. Proaktīvu biodegvielas politiku jo īpaši īsteno ASV, kā arī Brazīlija, Indija, Ķīna un citas valstis. Pamatojoties uz esošo politiku, paredzams, ka līdz 2016. gadam graudaugu zemes platība bioetanola vajadzībām ASV palielināsies līdz 43 % no visas valsts graudaugu zemes, no kuras novākta graudu raža 2004. gadā. Dažās analīzēs konstatēts risks, ka pieprasījums pēc biodegvielas tiks apmierināts, nevis izmantojot produktivitātes palielinājuma plašo apmēru, bet aizstājot pārtikas graudaugus. Lai samazinātu šādu iespējamību Eiropas Savienībā, galvenā iezīme Komisijas priekšlikumā par atjaunīgu energoresursu direktīvu ir biodegvielas ilgtspējas shēma, ietverot siltumnīcefekta gāzu ietekmi, bioloģisko daudzveidību un zemes izmantošanas ietekmi. Shēma ietvers arī regulāru uzraudzību un ziņošanu par dažāda veida ekonomikas, sociālu un vides ietekmi, tostarp pozitīvu un negatīvu ietekmi uz nodrošinātību ar pārtiku. Ierosināto shēmu piemēros ES ražotai un importētai biodegvielai, un tā ir pilnībā saderīga ar ES saistībām saskaņā ar starptautiskās tirdzniecības noteikumiem. Iedrošinot biodegvielas patērētājus un ražotājus ārpus ES pieņemt līdzīgus ilgtspējas kritērijus un aktīvi veicinot otrās un trešās paaudzes biodegvielas globālo attīstību, ES var veikt nozīmīgu ieguldījumu biodegvielas turpmākajā attīstībā.

(3) **Lauksaimniecības pētniecības stiprināšana un saistītu zināšanu veidošana,** lai veicinātu ilgtspējīgu lauksaimniecības produktivitātes palielināšanos Eiropā un jaunattīstības valstīs, izmantojot, piemēram, jaunas graudaugu šķirnes un uzlabotas sēšanas sistēmas ar lielākām un stabilākām ražām, efektīvāku ūdens izlietojumu, lielāku pretestību pret slimībām un vides stresu un mazāka pesticīdu daudzuma nepieciešamību. Komisija turpinās veicināt koordināciju starp dalībvalstīm un nodrošināt iespējas sadarbības pētniecībai starp Eiropu un jaunattīstības valstīm, izmantojot 7. pētniecības pamatprogrammu. Turklāt tā joprojām sniegs lielu atbalstu starptautiskajai lauksaimniecības pētniecības sistēmai (jo īpaši Starptautiskās lauksaimniecības pētniecības konsultatīvajai grupai – CGIAR), kas pašlaik ir aptuveni 32,5 miljoni euro, perspektīvā to divkāršojot no 2008. gada, lai sasniegtu vidēji 63 miljonus euro gadā nākamajos trijos gados.

(4) **Atvērtas, bet piesardzīgas ĢMO politikas ievērošana.** Trešās valstīs turpina paplašināties ĢMO kultivēšana, un palielinās pieprasījums pēc sojas pupām un sojas rupja maluma miltiem, tostarp Eiropas Savienībā, kur lauksaimniecības dzīvnieku sektors ir ļoti atkarīgs no augu proteīnu, galvenokārt sojas pupu un no tām iegūtu produktu, importa. Eiropā ĢMO kultivēšana ir ierobežota lopbarības ražošanai un biodegvielas ražošanai pretstatā ātrajai paplašināšanai pasaules līmenī. ES tiesiskais regulējums paredz ĢMO pirmstirdzniecības atļauju izsniegšanu, pamatojoties uz efektīviem, zinātniskiem standartiem atļauju izsniegšanai, ņemot vērā ES stingro atļaujas izsniegšanas sistēmu. Komisija turpinās īstenot šos tiesību aktus, izskatot atļaujas pieprasījumus, un pašreizējos īpašajos apstākļos īpašu uzmanību pievērš lopbarības importa jautājumam saskaņā ar tiesību aktos noteiktajām procedūrām.

c) Pasākumi, lai novērstu krīzes sekas starptautiskā līmenī

(1) Turpināt veicināt atvērtu tirdzniecības politiku un darboties, lai drīz noslēgtu Dohas Attīstības programmu. Jaunattīstības valstīm no Dohas sarunu kārtas ir nozīmīgi potenciāli ieguvumi jaunu tirgus iespēju izteiksmē, kas palīdzētu radīt papildu eksporta ienākumus, veicinātu lauksaimniecisko ražošanu un atvieglotu piekļuvi pārtikai, tādējādi mazinot pašreizējo pārtikas cenu paaugstināšanos. ES jau ir autonomi piešķīrusi beznodokļu un bezkvotu piekļuvi vismazāk attīstītajām valstīm. Tādu pašu pieeju tagad attiecina arī uz ĀKK valstīm ekonomisko partnerattiecību nolīgumu ietvaros. Eksporta ierobežojumu negatīvās ietekmes jautājums jāskata nākamajās PTO sanāksmēs un citos attiecīgos starptautiskos forumos.

(2) Gatavība pildīt ES saistības humānās palīdzības jomā un palielināt ES ieguldījumu globālajos centienos novērst krīzes sekas uz nabadzīgajiem iedzīvotājiem. Lielākās starptautiskās organizācijas (PPP, PLO, Pasaules Banka, SVF) brīdina, ka humanitāra krīze varētu iegūt draudošus apmērus, kam par iemeslu ir nevis pārtikas trūkums pasaulē, bet gan pasaules neaizsargātāko cilvēku piekļuves pārtikai pasliktināšanās. Pārtikas cenu paaugstināšanās ietekmi uz pārtikas atbalsta sniegšanu tikai daļēji mazina donoru resursu apjoma palielināšanās. PPP ir pieprasījusi papildu finansējumu aptuveni 750 miljonu ASV dolāru apmērā, lai palīdzētu saglabāt pārtikas atbalstu 2008. gadā plānotajiem humanitārajiem un attīstības projektiem; šis pieprasījums ir apmierināts tikai daļēji. Līdzīgi darbības izmaksu palielinājumi ietekmē citas ANO aģentūras, Sarkanā Krusta aģentūras un NVO. Šķiet, ka sāk palielināties plaisa starp pieejamiem resursiem un arvien dārgākām darbībām. Komisija 2008. gadā līdz šim ir mobilizējusi 333 miljonus euro īstermiņa atbalstam. Komisija rūpīgi uzraudzīs humānās palīdzības vajadzību attīstību un apsver iespējas mobilizēt papildu līdzekļus, lai sekmētu starptautisko organizāciju notiekošos vai plānotos pasākumus un apmierinātu iespējamās neparedzētas humānās vajadzības no 2008. gada līdz 2010. gadam.

(3) Atbalsta sniegšana strukturālai rīcībai vidējā un ilgākā termiņā, izmantojot ES attīstības politiku. Ilgākā termiņā piedāvājuma problēmas risinājums jaunattīstības valstīs var būt tikai politikas stiprināšana un ieguldījumi lauku attīstībā, nodrošinātībā ar pārtiku un lauksaimniecībā. ES attīstības sadarbības programmas atbalstīs šo pieeju. Arvien vairāk Āfrikas valstu (22) jau ir izvēlējušās lauku attīstību, lauksaimniecību un/vai nodrošinātību ar pārtiku kā galvenos sektorus atbalstam 10. Eiropas Attīstības fonda ietvaros (2008.-2013. g.). Kopienas atbalstam šajā jomā nākamo piecu gadu laikā jābūt aptuveni 3,5 miljardiem. Nodrošinātības ar pārtiku tematiskā programma atbalsta intervences pasākumus globālā, kontinentālā un reģionālā līmenī, lai uzlabotu visnabadzīgāko iedzīvotāju nodrošinātību ar pārtiku, nodrošinot Kopienas intervences pasākumu saskaņotību, papildināmību un nepārtrauktību, tostarp pārejas posmā no palīdzības uz attīstību. Attīstības sadarbības pasākumi varētu notikt divos virzienos – pirmkārt, atbalsts drošības tīkliem, tostarp tiešas sociālās aizsardzības (naudas līdzekļi) pārskaitījumi nabadzīgajiem iedzīvotājiem (pilsētās un laukos), lai viņi varētu izturēt triecienus un ilgstoši augstas cenas; un, otrkārt, piešķirot lauksaimniecībai lielāku prioritāti attīstības programmās, ar pasākumiem, lai veicinātu ražotāju, īpaši mazo lauksaimnieku, produktivitātes palielināšanu. Lai atbalstītu pašu jaunattīstības valstu piedāvājuma problēmas risinājumu, ir vajadzīgi ieguldījumi sektoru veicinošā vidē, īpaši lauku infrastruktūrā, kā arī lauksaimniecības politikas, iestāžu un zemes apsaimniekošanas režīmu reformas. Lai palielinātu lauksaimniecības produktivitāti un vidējā termiņā līdz ilgtermiņā nodrošinātu ar pārtiku, ir svarīgi arī paplašināt ieguldījumus lauksaimniecības pētniecības programmās.

(4) *Saskaņota ES ieguldījuma veicināšana starptautiskajos pasākumos.* ES sniedz pilnīgu atbalstu pasākumiem, kas nesē sākti ANO aizbildnībā, un veicina papildu darbību, lai nodrošinātu efektīvu daudzpusēju rīcību, kas var ierobežot pārklāšanos, un nodrošina maksimālu efektivitāti, kā arī prognozē līdzīgu attīstību nākotnē. Lai nodrošinātu papildināmību un darba sadali, ir vajadzīga ES un tās dalībvalstu saskaņota pieeja.

(5) *Pārtikas un preču cenu paaugstināšanās ilgākā laikā varētu ietekmēt globālo un ES drošību,* tostarp radīt konfliktu draudus par nepietiekamiem resursiem un pastiprinātu personu pārvietošanos. Tādēļ šis jautājums jāņem vērā 2003. gada Eiropas drošības stratēģijas pašreizējā pārskatīšanā.

8. SECINĀJUMI

Eiropas Komisija turpinās uzraudzīt situācijas attīstību un pārtikas cenu paaugstināšanās iemeslus. Tā aicina Eiropadomi atbalstīt šajā paziņojumā ierosinātos politikas virzienus un balstīt uz tiem pārtikas cenu paaugstināšanās problēmas risināšanu Eiropas Savienībā un starptautiskā līmenī.